

Edmund Morawiec

"Argumente für Gott. Gott-Denker von der Antike bis zur Gegenwart, Ein Autoren-Lexikon", Karl-Heinz Weger, Klemens Bossong, Freiburg-Basel-Wien 1987 : [recenzja]

Collectanea Theologica 59/4, 171-172

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

na samodzielną refleksję nad pochodzeniem zbieżności oraz różnicami stawianych filozoficznych problemów i proponowanymi rozwiązaniami.

Jeśli chodzi o wydawców słownika, to Max Müller, ur. 1906, był od roku 1946 profesorem filozofii we Fryburgu Bryzgowijskim, zaś od roku 1960 w Monachium. Na emeryturę przeszedł w roku 1971 i do dziś zajmuje się czynnie pracą naukową jako honorowy profesor we Fryburgu B. Oprócz licznych artykułów i monografii jest autorem następujących pozycji: *Sein und Geist*, *Existenzphilosophie*, *Erfahrung und Geschichte*, *Philosophische Anthropologie*. Alois Halder, ur. 1928, jest od roku 1972 profesorem filozofii w Augsburgu. Jego zainteresowania naukowe idą przede wszystkim w kierunku metafizyki, filozofii religii i estetyki, jak świadczą o tym liczne opracowania i monografie oraz pozycja książkowa *Kunst und Kult*.

Nad ostateczną redakcją drugiego wydania z wyżej wymienioną dwójką głównych autorów współpracowali ponadto: Hans Brockard w dziedzinie etyki, filozofii historii i filozofii społecznej; Servin Müller w zakresie teorii poznania; Wolfgang Welsch w zagadnieniach dotyczących ontologii; Elmar Weimayer jako autor haseł dotyczących wschodnioazjatyckiej myśli.

Czytelnikowi wypada życzyć, aby jak najczęściej sięgał po wznowioną pozycję i czerpał z niej maksymalnie wiele intelektualnych korzyści.

ks. Mieczysław Bombik, Warszawa-Katowice

Argumente für Gott. Gott-Denker von der Antike bis zur Gegenwart, Ein Autoren-Lexikon, wyd. Karl-Heinz Weger i Klemens Bossong, Freiburg-Basel-Wien 1987, Verlag Herder, s. 432 (*Herderbücherei*, t. 1393).

Niewiele jest prac omawiających jednocześnie teologiczne i filozoficzne zagadnienia. Jeszcze trudniej o słownik myślicieli i teologów ważnych dla danego tematu. Taką właśnie książką jest omawiany słownik teodycei opracowany jako leksykon autorów. Stanowi on jakby kontynuację słownika krytyki religii opracowany pod redakcją tego samego wydawcy jezuita prof. Karl-Heinz Wegera.

W słowniku omówiono poglądy 132 myślicieli. Znajdują się wśród nich najwięksi filozofowie jak Platon, Arystoteles, Tomasz z Akwinu, Kant, a także teologów katolickich, luterkańskich, ewangelickich i anglikańskich.

Słownik jest owocem współpracy kilkudziesięciu autorów, w tym 50 profesorów. Jest on przeznaczony dla potrzeb studentów teologii i filozofii oraz wykładawców etyki i religioznawstwa. Dzięki wkładowi tylu wybitnych naukowców będących autorytetami koncentrującymi swe zainteresowania często tylko na jednym myślicielu mamy do dyspozycji cenne i niezastąpione źródło informacji na temat teologów, których nazwisk brak w międzynarodowych słownikach biograficznych typu *Who is who?* O każdym z nich są podane informacje przypominające najważniejsze daty z życia, podstawowe dzieła i pełny zwięzły wykład poglądów o Bogu i argumentów o jego istnieniu oraz krótka bibliografia ich dzieł i prac o nich samych. Jest to szczególnie ważne w przypadku autorów żyjących i piszących jeszcze obecnie. W stosunku do tych ostatnich słownik jest dla nas jedynym źródłem informacji.

Nie jest jednak rzeczą jasną, jakie były kryteria wyboru teologów i filozofów jako haseł do słownika. Nie wiadomo np. dlaczego ich lista kończy się na granicy Wrocławia, a jedynym słowiańskim nazwiskiem jest w niej Erich Przywara (dlaczego nie Wojtyła, Hoene-Wroński, I. Bocheński, Bierdiajew, Dostojewski czy Tołstoj?).

Słownik ma duże znaczenie dla ekumenizmu, lecz niestety ogranicza się tylko do kręgu teologów Europy Zachodniej z wyjątkiem Williama Jamesa.

Powstaje potrzeba opracowania podobnego słownika obejmującego pozostałych teologów i filozofów chrześcijańskich, judaistycznych, islamskich, hinduistycznych, buddyjskich i afrykańskich. Słownik taki może ukazać,

w jak wąskim kręgu obracają się teologowie zachodni zamknięci w kole tylko jednej koncepcji bytu i niezdolni do wzbogacenia swego myślenia, a nawet pełniejszego rozumienia poglądów religijnych innych kultur. Pierwsi chrześcijanie ze swym hasłem *anima humana naturaliter christiana* byli kiedys bardziej ekumeniczni niż wielu teologów doby obecnej.

ks. Edmund Morawiec CSSR, Warszawa

Edwin ROBERTSON, *The Shame and the Sacrifice*, London 1987, s. 288.

Książka Robertsona jest w szerokim tego słowa znaczeniu biografią luteranckiego duchownego Dietricha Bonhoeffera. Autor przedstawia go jako wysokiej miary teologa, odważnego politycznego działacza, pracującego zarazem w konspiracji przeciw reżimowi hitlerowskiemu. Cała zresztą działalność Dietricha Bonhoeffera przypada na okres tworzenia się i działania narodowego socjalizmu w wydaniu hitlerowskim w Niemczech.

Dietrich Bonhoeffer, ur. 1906 r. we Wrocławiu, zginął przez powieszenie w obozie koncentracyjnym w dniu 9 kwietnia 1945 r. zaledwie jeden miesiąc przed upadkiem Trzeciej Rzeszy. Wraz z nim stracono szefa wywiadu niemieckiego admirała Wilhelma Canarisa i generała Hansa Otera, kierownika Wydziału Centralnego Abwehry. Bonhoeffer został uznany winnym działalności przeciw państwu.

Robertson w referowanej tu książce uważa Bonhoeffera za teologa, który swe dociekania teologiczne wiązał z konkretną sytuacją polityczną i społeczną swego kraju. Stąd też widzi w nim prekursora teologii ekumenicznej, reprezentanta teologii politycznej i teologii duszpasterstwa. Według Robertsona pastor Bonhoeffer jest najbardziej świetlaną postacią w kościele protestanckim w okresie Trzeciej Rzeszy. Jako teolog przeciwstawiał się nazistowskiej polityce tak wewnętrznej, jak zewnętrznej. Jego teoria ekumenii oparta na nauce ewangelicznej była bezpośrednią przyczyną silnego sprzeciwu wobec idei „Zjednoczenia Kościoła Protestantckiego” z biskupem Rzeszy na czele, propagowanej przez Hitlera i jego zwolenników. Elementem, który powinien — zdaniem Bonhoeffera — łączyć Kościoły, była istniejąca w różnych religiach ponadczasowa prawda religijna oraz wspólne treści z chrześcijaństwem. Wśród tych prawd naczelną rolę winna odgrywać chrześcijańska nauka o człowieku jako najwyższej wartości świata stworzonego przez Stwórcę. Pastor Bonhoeffer bardzo boleśnie odczuwał zgodę Kościoła narodowosocjalistycznego na mordowanie Żydów, sam natomiast Kościoła narodowosocjalistycznego nie uważał za Kościół, lecz organizację polityczną duchownych protestanckich. Doświadczając tego wszystkiego, co działo się w Niemczech w okresie Trzeciej Rzeszy, ubolewał nie tylko nad działalnością wspomnianego już Kościoła narodowosocjalistycznego, lecz także wysuwał swe zastrzeżenia pod adresem działalności w ogóle Kościoła. Jego zdaniem Kościół zbyt długo ograniczał swą działalność do ujawnienia człowiekowi prawd eschatycznych, natomiast zbyt mało koncentrował się na potrzebie bezpośredniego wejścia, właściwymi sobie treściami, w świat kultury i cywilizacji. Kościół, zdaniem tego pastora protestanckiego, nie opanował wielu bardzo istotnych dziedzin życia człowieka. Było to powodem wytworzenia się w Europie kultury i cywilizacji bez religii, areligijnej, i zarazem rozwiązywania ludzkich problemów indywidualnych i społecznych w ich kontekście. Teologia ekumeniczna Bonhoeffera to teologia powrotu religii chrześcijańskiej do świata człowieka, tj. do tego świata, który konstytuuje człowiek i to wszystko, co on wytworzył. W celu przywrócenia religii współczesnemu człowiekowi, Bonhoeffer począł rozwijać swoistą chrystologię. Nazwą tą określał on naukę o człowieku dla innych. Główną myślą tej nauki był pogląd, wedle którego należy odrzucić dualizm myślenia przeciwstawiającego dwa światy: ten i tamten, a więc pogląd przeciwstawiający Kościół i świat, naturę i łaskę, *sacrum* i *profanum*.